



TEMA: ŽINIASKLAIDA IR TIKROVĖ

TEMOS AKTUALUMAS. Žiniasklaidos pranešimus skaitantys, klausantys ar žiūrintys per televiziją žmonės skundžiasi, kad žurnalistai pateikia „iškreiptą tikrovę“. Tačiau dažnai tai būna ne faktinės klaidos, o tiesiog skaitytojo požiūrio neatitinkanti informacija. Taip nutinka todėl, kad žiniasklaidos vartotojas ir informacijos rengėjas turi skirtingas vertybes, skirtingas sąlygas gauti informaciją, nevienodą vienos ar kitos temos išmanymą, istoriją ir pan.

Be to, žiniasklaidos teoretikai sako, kad „žurnalistinis objektyvumas“ taip, kaip jį supranta žiniasklaidos vartotojai, yra neįmanomas, nes žurnalistas, rengdamas naujieną, ne pateikia tikrovę, o ją konstruoja. Žurnalistas kiekviename naujienų ruošimo žingsnyje priima subjektyvius sprendimus. Anot jų, spauda, radijas ir televizija pateikia ne „objektyvią tikrovę“, o jos interpretaciją, kitaip tariant, žurnalisto darinį apie įvykius, žmones ir reiškinius.

METODINIAI SIŪLYMAI. Šią pamoką siūloma išbandyti *pilietiškumo pagrindų, etikos, lietuvių kalbos ir literatūros* mokytojams. Pravedus pirmąją pamoką, mokiniai gali padiskutuoti apie žiniasklaidą ir tikrovę per tikybos, istorijos, geografijos, ekonomikos pamokas pasirinkdami naujienas-pranešimus, artimus dalyko kontekstui.

TEORINĖ MEDŽIAGA

NAUJIENA – TIKROVĖS KONSTRUKTAS

Naujiena kaip paveikslas

Paveikslas nėra tikrovė, jis tik tikrovės konstruktas*, kurį nutapė dailininkas. Naujiena taip pat nėra tikrovė – tai žurnalisto pateikiamas tikrovės konstruktas. Tapytojas gali sau leisti tapyti ne tik tokį vaizdą, kokį jis mato, bet ir jį „pagražinti“, o įvairiuose dailės stiliuose pakeisti taip, kad netgi laikydami paveikslą rankoje negalėtumėme pasakyti, kokia tai vieta.

* *Konstruktas* – mintyse sukurtas dalykas. Tarptautinių žodžių žodynas: <http://www.tzz.lt/k/konstruktas>.



Žurnalistikoje tokie nuokrypiai nėra įmanomi, nes žurnalistikai taikomas faktiškumo kriterijus. Visgi įvairūs faktoriai lemia tai, kad žurnalistika, kaip ir dailė, negali atspindėti visos tikrovės.

Kaip žurnalistas konstruoja naujieną?

- *Atrenka jo auditorijai svarbiausius įvykius.* Lietuvoje ir pasaulyje kasdien vyksta daugybė įvykių, tačiau televizijos, radijo eteris yra ribotas, laikraščiuose ir žurnaluose taip pat neįmanoma išspausdinti visos informacijos. Nors naujienų portaluose teoriškai būtų galima sutalpinti daugiau informacijos, tam redakcijos neturi pakankamai žmogiškųjų resursų. Todėl sprendami, apie ką rašyti, žurnalistai ir redaktoriai renkasi, kokie įvykiai jų auditorijai aktualiausi, svarbiausi ir įdomiausi. Be jokios abejonės, renkantis temas pasireiškia subjektyvumo faktorius, asmeninės nuostatos (žr. toliau).

- *Renka informaciją apie įvykius* (kalba su žmonėmis, skaito dokumentus ir pan.). Rašydami naujieną žurnalistai taip pat pasirenka skirtingus informacijos šaltinius: vieni renkasi vienus ekspertus, kiti, rašydami ta pačia tema, kalbina kitus, vieniems atrodo aktualūs vieni dokumentai, kitiems pavyksta rasti kitų. Be to, vieni ekspertai aktualizuoja vienus įvykio ar tendencijos aspektus, kiti – kitus. Taigi ekspertų pasirinkimas, subjektyvus naujienos rašymo etapas, turi įtakos pačiai naujienai.

- *Atrenka, jo nuomone, svarbiausius faktus, pasisakymus, vertinimus.* Radijo ir televizijos eteris, laikraščio ar žurnalo puslapiai nėra begaliniai, todėl žurnalistas negali pateikti visos informacijos, kurią surenka. Tiesa, tai netgi nepatartina, nes naujiena gali tapti per ilga, perpildyta pertekline informacija. Skaičiuojama, kad patyrę žurnalistai savo skaitytojams perteikia mažiau nei dešimtadalį surinktos informacijos. Žurnalistų pasirinkimą lemia subjektyvūs faktoriai. Visgi profesionalai turėtų atrinkti pačią aktualiausią informaciją.

- *Priklausomai nuo žiniasklaidos priemonės pobūdžio, atrenka nuotraukas, vaizdo įrašus.* Laikraštyje ar internetinėje žiniasklaidoje naujieną iliustruoja fotografija, kurios pasirinkimas taip pat subjektyvus ir priklauso nuo žurnalistų vertybių, moralinių nuostatų ir suvokimo, kokia fotografija turėtų būti įdomi, patraukianti dėmesį. Rengiant televizijos reportažą taip pat atrenkama tik dalis įvykio vietoje nufilmuotų vaizdų. Žurnalistas (arba režisierius) atrenka tuos vaizdus remdamasis subjektyviais kriterijais: nes jam vienas ar kitas vaizdas atrodo įdomesnis, „gražesnis“, labiau atskleidžiantis esmę ir pan. Tiesa, yra ir objektyvių kriterijų, tačiau jie



paprastai yra techniniai: pavyzdžiui, vaizdas techniškai tvarkingesnis nei kiti (sufokusuotas, suderintas šviesos balansas ir t.t.).

Kas turi įtakos ar trukdo žurnalistui perteikti tikrovę?

- *Asmeninės nuostatos.* Rinkdamasis, kokius faktus, vertinimus ar nuomones panaudoti rengiant naujieną žurnalistas remiasi subjektyviais atrankos kriterijais: vertybinėmis nuostatomis, išgyvenimais, patirtimi ir kt. Kiekvienas žurnalistas apie tą patį įvykį gali parengti kiek kitokias naujienas ir nebūtinai jos bus neteisingos, tiesiog aktualizuoti kiti įvykio aspektai. Be to, skirtingoms žiniasklaidos priemonėms rengiama naujiena gali būti pateikta kitaip dėl jų auditorijos skirtumų.

- *Įstatymai ir etikos kodeksai.* Naujieną rengiantį žurnalistą riboja ir Lietuvos Respublikos įstatymai bei Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. Be jokios abejonės, šioje situacijoje kalbama ne apie cenzūrą, o apie demokratijos sąlygomis veikiančios žiniasklaidos ribojimus. Pavyzdžiui, televizijų žurnalistai, rengdami reportažą iš eismo įvykio vietos nerodo žuvusiųjų kūnų, o rodo, pavyzdžiui, ant kelio besimėtančius batus. Taip yra todėl, kad įstatymai riboja šokiruojančių vaizdų naudojimą viešojoje informacijoje siekiant apsaugoti žiūrovus nuo galimo žalingo poveikio nepilnamečiams ir silpnų nervų žiūrovams ar sužeistųjų bei jų šeimos narių interesus.

- *Žiniasklaidos priemonės vidaus politika, priklausymas verslo struktūroms.* Kartais naujienos rengimo procesui įtakos gali turėti ir žiniasklaidos priemonės priklausymas verslo korporacijoms ar reklamos užsakovų įtaka žiniasklaidos priemonės turiniui. Kita vertus, Vakarų šalyse yra visiškai normali praktika žiniasklaidos priemonei deklaruoti savo politinę ar ekonominę orientaciją. Tuomet žiniasklaidos priemonė įvykius vertins kiek kitaip nei kitos žiniasklaidos priemonės. Pavyzdžiui, garsusis Didžiosios Britanijos žurnalas „The Economist“ yra viešai deklaravęs, kad tai liberalių pažiūrų leidinys. Lietuvoje „Verslo žinios“ deklaruoja, kad vadovaujasi „liberalizmo ir demokratijos vertybėmis“. Kai kuriuose Europos šalyse yra leidinių, deklaruojančių euroskepticizmą.

- *Geografiniai trukdžiai.* Konstruojant naujieną didelę įtaką turi geografiniai trukdžiai. Į daugelį įvykių ne tik pasaulyje, bet ir Lietuvoje žurnalistai negali nuvykti patys dėl laiko stokos, išteklių trūkumo ir pan. Todėl tuomet remiamasi jau parengta kitų organizacijų informacija.



Negalėdami patikrinti gautos informacijos (neturint kitų šaltinių, kitų žiniasklaidos priemonių pranešimų ar pan.) žiniasklaidos priemonių redaktoriai akla jomis pasitiki arba tiesiog nepateikia apie įvykį informacijos, jei jis nėra itin svarbus ir aktualus.

Jeigu laikraštis save laiko nacionaliniu, o jo redakcija yra Vilniuje, kai kurios šio miesto naujienos atsiras svarbiausiose laikraščio vietose, nes daug skaitytojų – didžioji dauguma – gyvena sostinėje. Tą patį galima pasakyti ir apie pagrindines televizijos stočių naujienas. Tokios televizijos kaip LRT, LNK, TV3, Baltijos televizija ir kitos dažnai pateikia Vilniaus miesto naujienas kaip svarbiausias, nes daug žiūrovų yra Vilniuje, o rengti reportažus apie tame pačiame mieste, kuriame įsikūrusi ir redakcija, vykstančius įvykius yra paprasčiau pigiau. Tad žinios iš provincijos parenkamos rečiau, jos ne taip sureikšminamos. Matoma tendencija griežčiau taikyti atrankos kriterijus toli esantiems įvykiams arba reiškiniams. Tokia pati padėtis kartojasi ir užsienyje. Pvz., LRT korespondentui dirbant Briuselyje, televizija transliavo daugiau reportažų apie Europos Sąjungos reikalus nei kiti kanalai. Europoje yra tendencija rengti žinias apie Europą, Azijoje – apie Aziją.

- *Laiko apribojimai.* Žurnalistams savo akimis pamatyti visų įvykių neįmanoma dėl laiko stokos. Kai kurie svarbūs įvykiai – eismo įvykiai, skubūs valdžios institucijų posėdžiai ir kt. – vyksta iš anksto nesuplanuoti. Tuomet dažnai taip pat remiamasi kitų žiniasklaidos priemonių pateikiama informacija, liudininkų pasakojimais, dokumentais ir pan. Žurnalistui dažnai trūksta laiko surinkti reikiamų fakus ir nuomones tam, kad galėtų pateikti tikslią, visapusišką informaciją apie įvykį arba reiškinį. Dienraščiams medžiagą reikia parengti iki vakaro, kad naktį suspėtų išspausdinti, televizijos naujienų laidai reportažus reikia parengti iki transliacijos, tas pats taikoma ir radijo naujienoms. Taigi žurnalistas nuolat jaučia spaudimą rengti medžiagą kaip galima greičiau. Skubant pasitaiko klaidų arba gali būti surinkta ne visa reikiama informacija. Šiek tiek kitaip yra interneto portaluose, kur naujienos gali būti skelbiamos visą parą, tad reikalui esant naują medžiagą galima skelbti bet kuriuo metu. Tačiau portalai konkuruoja su kitomis informavimo priemonėmis, todėl ir jiems svarbu kaip galima greičiau pateikti informaciją.

- *Ištekliai.* Kuo redakcijoje daugiau žmonių, tuo dažniau ji gali siųsti korespondentus į daugiau vietų rinkti informacijos. Jei redakcija turėtų daugiau pinigų, ji galėtų pasamdyti daugiau žurnalistų, spausdinti daugiau puslapių, pateikti daugiau naujienų radijo ar televizijos



laidoms. Nuo turimos aparatūros kokybės priklauso vaizdo ar garso įrašų, reportažų montavimo kokybė.

- *Fotoaparatas arba vaizdo filmavimo kamera tik įrėmina tikrovę.* Dažnai galvojama, kad televizijos reportažas ar fotoreportažas iš įvykio vietos pateikia objektyvesnę tikrovę nei, tarkime, tekstas. Tačiau neverta pamiršti, kad fotografai ir operatoriai taip pat renkasi, ką ir kaip filmuoti ir fotografuoti, o jų atliekami pasirinkimai taip pat subjektyvūs.

- *Įrašytas pokalbis neperteikia visko, kas vyskta pokalbio metu.* Nors radijo reportažo metu girdime pasisakymus iš įvykio vietos bei tai aplinkai būdingus garsus, radijas neperduoda vaizdinės informacijos, kuri svarbi norint susidaryti išpūdį apie tikrovę.

- *Vaizdo ir garso montažas gali kardinaliai pakeisti tikrovę.* Montažas, jau nekalbant apie vaizdo ir garso efektų panaudojimą, gali visiškai kardinaliai pakeisti realų įvykį, situaciją, pasisakymus ir pan. Kadru dėjimo tvarka, muzikos panaudojimas ir kitos režisierių gudrybės aktualizuoja kitokius įvykio aspektus, juos sustiprina.

- *Tiesioginis eteris taip pat negali perteikti tikrovės.* Tiesioginis eteris laikomas efektyviausiu bandymu per medijas atvaizduoti tikrovę. Tačiau reikėtų nepamiršti, kad transliacijų metu vaizdas fiksuojamas televizijos kameromis, tad norint ne tik atspindėti situaciją, bet ir sukurti intrigą, pavyzdžiui, per krepšinio rungtynes naudojami įvairūs filmavimo planai. Pavyzdžiui, stambiu planu rodomas vaizdas padeda labiau įsijausti į krepšininkų emocijas, atkreipti dėmesį į svarbias detales, tačiau stambiu planu rodant vieną situacijos veikėją žiūrovas nemato kitų įvykio veikėjų, kurie taip pat svarbūs. Ką rodyti konkrečią transliacijos akimirką, nusprendžia transliacijų režisieriai.

Redaktorius indėlis

Naujieną rengia žurnalistas, tačiau prieš pasirodant viešai, ją peržiūri ir redaktorius, kuris paprastai nėra buvęs įvykio vietoje. Dėl to gali nutikti taip, kad redaktorius akcentuos ne pačius svarbiausius įvykio aspektus, tačiau abejotina, ar informacija bus iš esmės pakeista. Redaktorius taip pat gali išbraukti faktus, pasisakymus ir vertinimus, jei jam tai atrodo nesvarbu. Jis paprastai būna patyręs žiniasklaidos darbuotojas, pageduojantis publikaciją tiek, kiek jo profesionalumas leidžia tai padaryti neiškraipant žurnalisto sukonstruotos situacijos.



Laikraščių redakcijose anksčiau būdavo budintys redaktoriai, kurie maketuojuant laikraštį ir trūkstant vietos, iš publikacijos išbraukdavo netelpančią informaciją. Todėl buvo svarbus atvirkštinės piramidės rašymo principas, kai svarbiausia informacija pateikiama pradžioje, o mažiausiai svarbi pabaigoje. Todėl redaktoriai tiesiog nubraukdavo tiek paskutinių sakinių, kiek netilpdavo į publikacijai skirtą leidinio plotą.

Žmogus nemato visos tikrovės

Netgi būdamas įvykio vietoje žmogus nemato visos tikrovės: jis nežino faktų, aplinkybių ir pan. Žmogus koncentruoja žvilgsnį į vieną situaciją, o tuo metu už jo gali formuotis tai situacijai dar svarbesnės aplinkybės. Kartais televizija geriau išryškina aplinkybes, nei mato įvykio vietoje esantis stebėtojas. Pavyzdžiui, per sporto varžybas režisieriai ginčytinas situacijas parodo sulėtindami, stambiu planu ir išryškindami, kaip įvyko diskutuotina situacija.

Skaitytojas pats renkasi, kokias naujienas skaityti, ir pagal tai gali susidaryti aiškesnį tikrovės įspūdį. Pavyzdžiui, skaitydamas kuo daugiau naujienų, pasisakymų ar vertinimų apie vieną įvykį ar tendenciją, skaitytojas susidarys tikslesnį tikrovės konstruktą nei tuo domėdamasis fragmentiškai.

Žiniasklaida yra darinys, padedantis susidaryti įspūdį apie tikrovę. Sakoma, kad kuo profesionalesnė žiniasklaidos priemonė, tuo tikslesnį tikrovės konstruktą ji pateikia. Išsamiau žiniasklaidos patikimumo kriterijai analizuojami temoje „*Kaip kritiškai skaityti naujieną*“.

KLASĖ: 9–10

TRUKMĖ: 3 PAMOKOS

MOKINIŲ PASIEKIMAI

1. Paaiškinti, kaip teksto raiškos būdas priklauso nuo jo paskirties / adresato, tipo ir autoriaus individualybės.
2. Paaiškinti, kodėl informacija gali būti interpretuojama skirtingai, kokios būna tokio interpretavimo pasekmės.
3. Domėtis Lietuvos viešąja erdve, joje skirti subjektyvią nuomonę ir objektyvius faktus.
4. Sąžiningai ir atsakingai skleisti informaciją.



MOKYMOSI UŽDAVINIAI

1. Mokiniai paaiškins naujieną kaip žurnalisto darinį, kuris padeda suprasti tikrovę.
2. Palygins, kokie yra skirtumai ir panašumai tarp žiniasklaidos pranešimų ir tikrovės įvykių.
3. Nagrinės veiksnius, kurie daro įtakos žurnalistui priimant sprendimus ir rengiant naujienas.
4. Įvertins, kodėl dėl aplinkos faktorių-trukdžių naujienos negalima laikyti objektyvia tikrove.

MOKYMOSI VEIKLOS

1. Minčių lietus. Pamokos pradžioje parašomos dvi sąvokos – *žiniasklaida* ir *tikrovė*, kurias mokiniai turėtų išanalizuoti. Jiems užduodami klausimai: *Kaip žiniasklaida ir tikrovė susijusios? Ar žurnalistas, pateikdamas naujieną, perteikia tikrovę?* Mokiniai 5–10 min. gali vardinti žiniasklaidos ir tikrovės pavyzdžių – pranešimų ir realių įvykių. Mintys išsakomos bet kokia tvarka. Pateikti atsakymai ar nuomonės iš karto nekomentuojamos, neaiškinamos, nuo vertinimų susilaikoma. Svarbu, kad kilusios mintys, kas būdinga žiniasklaidai ir tikrovei, būtų surašytos (popieriaus lape, lentoje ar ekrane). Apibendrinant klausama mokinių, kas sieja pavyzdžius, prie kurių parašyta „žiniasklaida“, ir kuo jie skiriasi nuo pavyzdžių, prie kurių parašyta „tikrovė“. Mokiniai komentuoja visus pateiktus atsakymus ir įvertina sąsajas.

2. Pranešimas. Mokytojas trumpai (10–15 min.) pristato pranešimą „Naujiena – tikrovės konstruktas“ (1 priedas).

3. Grupinė užduotis-durstinys „Kas trukdo žurnalistui objektyviai perteikti tikrovę?“ Mokiniai pasiskirsto į *keturias* grupes. Kiekvienai „namų grupei“ išdalijama po dalį medžiagos apie skirtingus *tikrovės perteikimo trukdžius* (2 priedas). Dirbdami „namų“ ir persigrupavę į „ekspertų“ grupes, mokiniai nagrinėja *2 priede* pateiktus veiksnius, aiškindamiesi, kas ir kaip gali trukdyti žurnalistui objektyviai perteikti tikrovę. Mokinių darbas organizuojamas taikant *durstinio-mozaikos* metodą keliais etapais: mokiniai gali dirbti „namų grupėje“ vieną pamoką, o persigrupuoti į „ekspertų grupę“ ir vėl grįžti į „namų grupę“ kitą pamoką (žr. *Ugdymo metodai*).



Apibendrinama, kurios mokinių išsakytos mintys prieš tai „minčių lietuje“ pasitvirtino, o kurios – ne, kodėl?

Priedas Nr.2

KAS TRUKDO ŽURNALISTUI OBJEKTYVIAI PERTEIKTI TIKROVĘ?

Medžiaga 1 grupei

- *Asmeninės nuostatos.* Rinkdamasis, kokius faktus, vertinimus ar nuomones panaudoti rengiant naujieną žurnalistas remiasi subjektyviais atrankos kriterijais: vertybinėmis nuostatomis, išgyvenimais, patirtimi ir kt. Kiekvienas žurnalistas apie tą patį įvykį gali parengti kiek kitokias naujienas ir nebūtinai jos bus neteisingos, tiesiog aktualizuoti kiti įvykio aspektai. Be to, skirtingoms žiniasklaidos priemonėms rengiama naujiena gali būti pateikta kitaip dėl jų auditorijos skirtumų.

- *Įstatymai ir etikos kodeksai.* Naujieną rengiantį žurnalistą riboja ir Lietuvos Respublikos įstatymai bei Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. Be jokios abejonės, šioje situacijoje kalbama ne apie cenzūrą, o apie demokratijos sąlygomis veikiančios žiniasklaidos ribojimus. Pavyzdžiui, televizijų žurnalistai, rengdami reportažą iš eismo įvykio vietos nerodo žuvusiųjų kūnų, o rodo, pavyzdžiui, ant kelio besimėtančius batus. Taip yra todėl, kad įstatymai riboja šokiruojančių vaizdų naudojimą viešojoje informacijoje siekiant apsaugoti žiūrovus nuo galimo žalingo poveikio nepilnamečiams ir silpnų nervų žiūrovams ar sužeistųjų bei jų šeimos narių interesus.

- *Žiniasklaidos priemonės vidaus politika, priklausymas verslo struktūroms.* Kartais naujienos rengimo procesui įtakos gali turėti ir žiniasklaidos priemonės priklausymas verslo korporacijoms ar reklamos užsakovų įtaka žiniasklaidos priemonės turiniui. Kita vertus, Vakarų šalyse yra visiškai normali praktika žiniasklaidos priemonei deklaruoti savo politinę ar ekonominę orientaciją. Tuomet žiniasklaidos priemonė įvykius vertins kiek kitaip nei kitos žiniasklaidos priemonės. Pavyzdžiui, garsusis Didžiosios Britanijos žurnalas „The Economist“ yra viešai deklaravęs, kad tai liberalių pažiūrų leidinys. Lietuvoje „Verslo žinios“ deklaruoja, kad vadovaujasi „liberalizmo ir demokratijos vertybėmis“. Kai kuriuose Europos šalyse yra leidinių, deklaruojančių euroskepticizmą.

Medžiaga 2 grupei

- *Geografiniai trukdžiai.* Konstruojant naujieną didelę įtaką turi geografiniai trukdžiai. Į daugelį įvykių ne tik pasaulyje, bet ir Lietuvoje žurnalistai negali nuvykti patys dėl laiko stokos, išteklių trūkumo ir pan. Todėl tuomet remiamasi jau parengta kitų organizacijų



informacija. Negalėdami patikrinti gautos informacijos (neturint kitų šaltinių, kitų žiniasklaidos priemonių pranešimų ar pan.) žiniasklaidos priemonių redaktoriai aklaizomis pasitiki arba tiesiog nepateikia apie įvykį informacijos, jei jis nėra itin svarbus ir aktualus.

Jeigu laikraštis save laiko nacionaliniu, o jo redakcija yra Vilniuje, kai kurios šio miesto naujienos atsiranda svarbiausiose laikraščio vietose, nes daug skaitytojų – didžioji dauguma – gyvena sostinėje. Tą patį galima pasakyti ir apie pagrindines televizijos stočių naujienas. Tokios televizijos kaip LRT, LNK, TV3, Baltijos televizija ir kitos dažnai pateikia Vilniaus miesto naujienas kaip svarbiausias, nes daug žiūrovų yra Vilniuje, o rengti reportažus apie tame pačiame mieste, kuriame įsikūrusi ir redakcija, vykstančius įvykius yra paprasčiau pigiau. Tad žinios iš provincijos parenkamos rečiau, jos ne taip sureikšminamos. Matoma tendencija griežčiau taikyti atrankos kriterijus toli esantiems įvykiams arba reiškiniams. Tokia pati padėtis kartojasi ir užsienyje. Pvz., LRT korespondentui dirbant Briuselyje, televizija transliavo daugiau reportažų apie Europos Sąjungos reikalus nei kiti kanalai. Europoje yra tendencija rengti žinias apie Europą, Azijoje – apie Aziją.

- *Laiko apribojimai.* Žurnalistams savo akimis pamatyti visų įvykių neįmanoma dėl laiko stokos. Kai kurie svarbūs įvykiai – eismo įvykiai, skubūs valdžios institucijų posėdžiai ir kt. – vyksta iš anksto nesuplanuoti. Tuomet dažnai taip pat remiamasi kitų žiniasklaidos priemonių pateikiama informacija, liudininkų pasakojimais, dokumentais ir pan. Žurnalistui dažnai trūksta laiko surinkti reikiamų faktus ir nuomones tam, kad galėtų pateikti tikslią, visapusišką informaciją apie įvykį arba reiškinį. Dienraščiams medžiagą reikia parengti iki vakaro, kad naktį suspėtų išspausdinti, televizijos naujienų laidai reportažus reikia parengti iki transliacijos, tas pats taikoma ir radijo naujienoms. Taigi žurnalistas nuolat jaučia spaudimą rengti medžiagą kaip galima greičiau. Skubant pasitaiko klaidų arba gali būti surinkta ne visa reikiama informacija. Šiek tiek kitaip yra interneto portaluose, kur naujienos gali būti skelbiamos visą parą, tad reikalui esant naują medžiagą galima skelbti bet kuriuo metu. Tačiau portalai konkuruoja su kitomis informavimo priemonėmis, todėl ir jiems svarbu kaip galima greičiau pateikti informaciją.

- *Ištekliai.* Kuo redakcijoje daugiau žmonių, tuo dažniau ji gali siųsti korespondentus į daugiau vietų rinkti informacijos. Jei redakcija turėtų daugiau pinigų, ji galėtų pasamdyti daugiau žurnalistų, spausdinti daugiau puslapių, pateikti daugiau naujienų radijo ar televizijos laidoms. Nuo turimos aparatūros kokybės priklauso vaizdo ar garso įrašų, reportažų montavimo kokybė.

Medžiaga 3 grupei

- *Fotoaparatas arba vaizdo filmavimo kamera tik įrėmina tikrovę.* Dažnai galvojama, kad televizijos reportažas ar fotoreportažas iš įvykio vietos pateikia objektyvesnę tikrovę nei, tarkime, tekstas. Tačiau neverta pamiršti, kad fotografai ir operatoriai taip pat renka, ką ir kaip filmuoti ir fotografuoti, o jų atliekami pasirinkimai taip pat subjektyvūs.



- *Irašytas pokalbis neperteikia visko, kas vyskta pokalbio metu.* Nors radijo reportažo metu girdime pasisakymus iš įvykio vietos bei tai aplinkai būdingus garsus, radijas neperduoda vaizdinės informacijos, kuri svarbi norint susidaryti išpūdį apie tikrovę.
- *Vaizdo ir garso montažas gali kardinaliai pakeisti tikrovę.* Montažas, jau nekalbant apie vaizdo ir garso efektų panaudojimą, gali visiškai kardinaliai pakeisti realų įvykį, situaciją, pasisakymus ir pan. Kadru dėjimo tvarka, muzikos panaudojimas ir kitos režisierių gudrybės aktualizuoja kitokius įvykio aspektus, juos sustiprina.
- *Tiesioginis eteris taip pat negali perteikti tikrovės.* Tiesioginis eteris laikomas efektyviausiu bandymu per medijas atvaizduoti tikrovę. Tačiau reikėtų nepamiršti, kad transliacijų metu vaizdas fiksuojamas televizijos kameromis, tad norint ne tik atspindėti situaciją, bet ir sukurti intrigą, pavyzdžiui, per krepšinio rungtynes naudojami įvairūs filmavimo planai. Pavyzdžiui, stambiu planu rodomas vaizdas padeda labiau įsijausti į krepšininkų emocijas, atkreipti dėmesį į svarbias detales, tačiau stambiu planu rodant vieną situacijos veikėją žiūrovas nemato kitų įvykio veikėjų, kurie taip pat svarbūs. Ką rodyti konkrečią transliacijos akimirką, nusprendžia transliacijų režisieriai.

Medžiaga 4 grupei

Redaktorius įneša savo indėlį. Naujieną rengia žurnalistas, tačiau prieš pasirodant viešai, ją peržiūri ir redaktorius, kuris paprastai nėra buvęs įvykio vietoje. Dėl to gali nutikti taip, kad redaktorius akcentuos ne pačius svarbiausius įvykio aspektus, tačiau abejotina, ar informacija bus iš esmės pakeista. Redaktorius taip pat gali išbraukti faktus, pasisakymus ir vertinimus, jei jam tai atrodo nesvarbu. Jis paprastai būna patyręs žiniasklaidos darbuotojas, parengęs publikaciją tiek, kiek jo profesionalumas leidžia tai padaryti neiškraipant žurnalisto sukonstruotos situacijos.

Laikraščių redakcijose anksčiau būdavo budintys redaktoriai, kurie maketuojuant laikraštį ir trūkstant vietos, iš publikacijos išbraukdavo netelpančią informaciją. Todėl buvo svarbus atvirkštinės piramidės rašymo principas, kai svarbiausia informacija pateikiama pradžioje, o mažiausiai svarbi pabaigoje. Todėl redaktoriai tiesiog nubraukdavo tiek paskutinių sakinių, kiek netilpdavo į publikacijai skirtą leidinio plotą.

- *Žmogus nemato tikrovės.* Netgi būdamas įvykio vietoje žmogus nemato visos tikrovės: jis nežino faktų, aplinkybių ir pan. Žmogus koncentruoja žvilgsnį į vieną situaciją, o tuo metu už jo gali formuotis tai situacijai dar svarbesnės aplinkybės. Kartais televizija geriau išryškina aplinkybes, nei mato įvykio vietoje esantis stebėtojas. Pavyzdžiui, per sporto varžybas režisieriai ginčytinas situacijas parodo sulėtindami, stambiu planu ir išryškindami, kaip įvyko diskutuotina situacija.

Skaitytojas pats renkasi, kokias naujienas skaityti, ir pagal tai gali susidaryti aiškesnį tikrovės išpūdį. Pavyzdžiui, skaitydamas kuo daugiau naujienų, pasisakymų ar vertinimų apie vieną įvykį ar tendenciją, skaitytojas susidarys tikslesnį tikrovės konstrukciją nei tuo



domėdamasis fragmentiškai.

4. Užduotis poromis „Abipusis mokymasis“. Mokiniai suskirstomi poromis ir jiems paaiškinama, kad paeiliui komunikuos kaip *skaitytojas ir dienraščio žurnalistas (A ir B)*. Siūloma pasirinkti naujieną, pateiktą mokykloms skirtame naujienlaiškyje „Aktualijos! O ką manai Tu?“ (<http://www.upc.smm.lt/aktualijos/>). Pavyzdžiui, porininkai gali pasirinkti šaltinį – naujienų portalo *15min.lt* pranešimą „Viduržemio jūroje apvirto laivas su migrantais iš Libijos, nuskendo apie 700 žmonių“ (<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/vidurzemio-juroje-apvirto-laivas-su-migrantais-is-libijos-nuskendo-apie-700-zmoniu-57-497764>).

A *skaitytojas* svarsto ir pasidalina mintimis, kokių faktų ar aplinkybių galėjo nepateikti žurnalistas, manydamas, kad jos nesvarbios įvykiui? O jo porininkas B *žurnalistas* atsako A skaitytojui, paaiškindamas, su kokiais trukdžiais susidūrė rašydamas apie tikrą, skaudų įvykį. Mokytojas neturėtų įsikišti ar pasakyti aiškios nuomonės. Po to mokiniai apsikeičia vaidmenimis: A mokinys tampa *žurnalistu*, o B mokinys – naujienos *skaitytoju*.

Kai kiekvienas mokinys atlieka abu vaidmenis – ir žurnalisto, ir skaitytojo, – jie gauna bendrą užduotį. *Įsivaizduokite, kad už lango įvyko eismo įvykis. Tačiau Jūs tuo metu klausėtės mokytojo, žiūrėjote į lentą ir nematėte, kaip įvyko avarija. Kokias įvykio aplinkybes norėtumėte sužinoti? Ko klausinėtumėte liudininkų, kad galėtumėte aprašyti įvykį?* Tai gali būti namų užduotis – parašyti naujieną apie tikrą, neseniai įvykusį eismo įvykį artimoje aplinkoje.

Refleksija. Su mokiniais aptariama, ko išmoko per dvi pamokas *Žiniasklaida ir tikrovė* bei kaip sekėsi atlikti įdėmaus *skaitytojo* ir atsakingo *žurnalisto* vaidmenis.

5. Žiniasklaidos priemonių žinučių lyginimas. Darbas poromis. Mokiniai pasirenka vieną įvykį, aprašytą kelių informavimo priemonių. Siūloma palyginti skirtingų žiniasklaidos priemonių žinutes: A mokiniui – kuo jos panašios, B mokiniui – kuo skiriasi. Tada aptariama poromis: kokia žurnalistų pasirinkta pozicija? Kuris aspektas išryškinamas labiausiai? Kokį poveikį tai, kas pateikta ir pabrėžta gali daryti skaitytojui?

6. Naujienos kūrimas. Mokiniai prisimena pasaką „Marti iš jaujos“, o jei neskaitė, ją perskaito:

http://www.saltiniai.info/files/literatura/LA00/Pasaka_Marti_i%C5%A1_jaujos.LA0905.pdf.

Tada atlieka užduotį: įsivaizduoja, kad lietuvių liaudies kūrinys yra tikrovė, atrenka



svarbiausius faktus ir parašo naujieną taip, kad sukurtų skaitytojui kuo tikslesnę šios istorijos konstrukta. Keletą savanorių ar mokytojo pakviestų mokinių garsiai perskaito savo parengtus tekstus. Aptariama su visa klase, kuo jie panašūs ar skiriasi nuo tikrovės.



Naudota literatūra ir informacijos šaltiniai

- Wilson C., Grizzly A., ir kt. Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers. UNESCO, 2011, p. 34-37, <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf>, žiūrėta 2015-07-28.
- Media Education: A Kit for Teachers Students, Parents and Professionals / Media education in Practice. UNESCO, 2006, p. 34-44 <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/media-education-a-kit-for-teachers-students-parents-and-professionals/>, žiūrėta 2015-07-28
- Pedagogies of Media and Information Literacies. Moscow, 2012, p. 69-71, p. 76-81 <http://iite.unesco.org/pics/publications..en/files/3214705.pdf>, žiūrėta 2015-07-28
- Žygintas Pečiulis „Televizijos žurnalistika“ Vilnius, 2002.
- Žygintas Pečiulis „Kaip bendrauti su žiniasklaida?“. Vilnius, 2012.
- Romas Sakadolskis. Kaip kritiškai skaityti laikraštį ir kam to reikia // Žiniasklaidos skaidrumas. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 2007. <http://www.zurnalistikos-laboratorija.lt/wp-content/uploads/2013/06/sakadolskis-kaip-kritiskai-skaityti-laikrasti-2007.pdf.pdf>, žiūrėta 2015-07-28
- Idėjos ir užrašai iš komandiruotės į Tampere (2014 m.)
- Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=266443, žiūrėta 2015-07-28
- Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=289912, žiūrėta 2015-07-28
- Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymas // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=280580&p_query=&p_tr2=, žiūrėta 2015-07-28